Sumari

1. Harmonia 5
2. 1909. Vapor nou 17
3. Èxit 21
4. 1914. Gran Guerra 27
5. Tranquil·litat 31
6. 1918-1923. De Sant Esteve a Sant Medir 37
7. Nit 43
8. 1915. Vaga 47
9. 1923. Dissabte 3 de març - Dijous 10 de març 51
10. Acció 57
11. 1923. Abril 65
12. 1938. 18 de juliol, nou del vespre - 19 de juliol, tres de la matinada 69
13. 1923. Divendres 14 de setembre 73
14. 1936. 19 de juliol, cinc de la matinada 81
15. 1936. 20 de juliol - 1910. 7 de gener 89
16. Soroll 97
17. 1913. 23 de juny 105
18. L'endemà 113
19. 1932. Estiu 117
20. Núria 121
21. 1913. Juliol 125
22. Terra 129
23. 1917. Desembre - 1918. Gener 133

24. Guió 141
25. 1921. Tardor 145
26. Tornar 155
27. 1936. 5 de juliol 159
28. Savoia 163
29. 1920. Nit de Reis 169
30. Enderroc 177
31. 1920. Novembre 183
32. Tremolors 191
33. 1924. Nadal 195
34. Refugi 203
35. 1926. Estiu 209
36. Línies 215
37. 1933. 29 de juny 225
38. Discussió 229
39. Llar 233
40. Matinada 239
41. Coreografia 243
42 Mecanisme 251
43. Fugida 257
44. Frontera 263
45. 1939. Gener 267
46. Tríptic 273
47. René 279

I

Harmonia

Tothom els coneix pel seu èxit a pel·lícules fetes a França. A ella, la Cecília de la Vega, la premsa l'anomena Le Chardonneret d'Or. Ell, en Charles Gau, és Le Dandy Charmant. Són la parella del moment.

Avui, 17 de gener de 1937, han vingut a Barcelona expressament de Montpeller per fer una sola funció en un teatre de barri. El públic barceloní, malgrat que s'ha avisat amb poc temps de marge, ha format una cua llarguíssima al carrer Elisa Garcia molta estona abans que obrissin la taquilla, per por de quedar-se sense entrada.

Entre els que s'esperen s'hi veuen algunes cares conegudes, sobretot gent de teatre. Alguns, abans d'afegir-se a la cua, han intentat passar davant de tothom per allò de ser de l'ofici. Un parell de crits els han posat a lloc de seguida. Els llibertaris del barri, que són els organitzadors de l'espectacle, no estan disposats a consentir privilegis.

—Tu —li han dit a un primer actor habitual del Romea—, a la cua com tothom, per molts llops que hagis matat a l'escena.

—És que jo soc de Sarrià. He trigat més d'una hora a arribar a Sant Andreu.

—Si no ets del poble, mala sort. I de sant, res de res. Ara li diem l'Harmonia de Palomar.

—És clar, és clar, l'Harmonia.

—Doncs ves al cap del carrer, demana tanda i, quan et toqui, paga l'entrada.

L'Ateneu Teatre l'Harmonia ocupa la sala d'actes del que havia estat una escola de monges, ara escola pública col·lectivitzada. Cinc-cents seients de platea i cent cinquanta de galliner. L'agrupació anarquista de l'Harmonia de Palomar gestiona el teatre des de fa uns mesos amb notable èxit, sobretot perquè té la gràcia d'alternar projeccions de cinema amb obres de teatre popular, Ignasi Iglésias i José Fola Igúrbide sobretot. També es fan, és clar, mítings polítics, reunions de partits, assemblees de sindicats, plenaris de comitès diversos i matinals de diumenge dedicades al públic infantil.

L'entrada que es cobra avui és l'habitual els darrers mesos. Per a les sessions de teatre i cinema, el preu l'ha decidit el sindicat de l'espectacle, 1,5 pessetes els dies feiners i 2,5 els festius, amb entrada gratuïta per a la canalla si seu a la falda i no ocupa butaca. Les matinals de diumenge sempre són gratuïtes, amb caixa de donatius per als milicians que han anat al front.

Les tarifes són força ajustades, si pensem que el sou d'un jornaler ronda les deu pessetes diàries. Els preus d'avui són els de dia festiu. Per molt estrelles internacionals que siguin els protagonistes, el sindicat s'ha negat a modificar els preus, que això, diuen, no és la borsa.

Mentre els espectadors van ocupant els seients, darrere de les bambolines hi ha nervis. Al capdavall, exceptuant els protagonistes, tots els actors són aficionats que alternen representacions i assajos amb feines tan diverses com les d'electricista, teixidora, manobre, mestre, acomodadora de cinema o mecanògrafa.

De la peça teatral que avui es representa els actors de la companyia del Casal ja n'han fet cinc funcions. Ningú sap com s'han assabentat Charles Gau, l'autor, i Cecília de la Vega, primera actriu, que una companyia d'aficionats

representava la seva obra a Barcelona. La qüestió és que s'han ofert de manera desinteressada a col·laborar en aquesta única sessió. Els actors aficionats no s'hi han pogut negar, i encara menys quan els han proposat, per compensar les molèsties, que representin aquesta mateixa obra al teatre Municipal de Perpinyà el mes d'abril.

Les actrius i els actors que hi intervindran només han tingut ocasió de fer un sol assaig aquesta mateixa tarda amb els nous protagonistes, que han arribat a darrera hora del matí de Montpeller. Ara mateix, professionals i diletants escalfen la veu i parlen sols pels passadissos repassant les rèpliques. Els tècnics van amunt i avall i tot sembla que estigui a punt per començar. En Charles Gau s'apropa al teló i mira la sala a través d'un espiell.

—Veig deu butaques buides. No heu venut totes les entrades? —pregunta al tramoista.

—Totes i més. Aquestes cadires són les que ha reservat la Confederació. Potser arribaran una mica tard, però no crec que es noti gaire si comencem sense ells. Vull dir que si és una butaca aquí i una altra allà...

—Estan totes juntes. Al mig de la sala. Tres butaques a la vuit, quatre a la set i tres a la sis. Sembla que ens hagin fet un estrip de cadires buides enmig de la platea. Encara hi ha gent al carrer?

—Una cinquantena llarga de persones. Normalment al segon acte deixem entrar els que hi puguin cabre perquè vegin l'obra drets als laterals o al darrere de tot.

—Si els de la CNT no arriben a l'hora, potser que fem entrar una desena de la cua abans de començar, i que ocupin els seients buits.

—No farà falta. Ja tenim aquí els sindicalistes.

En Charles Gau s'adona que entre el públic més o menys tothom ha girat el cap per mirar el grup que acaba d'arribar. Deu persones ocuparan els seients que estaven

buits i una dotzena més es quedaran dretes, per protegir les que seuen.

—No m'ho puc creure —diu un dels actors—.Veig que ha vingut el ministre de Justícia, en Joan Garcia Oliver. I l'acompanya en Federico Urales —afegeix.

—Qui és aquest? —pregunta Charles Gau.

—Joan Montseny, àlies Federico Urales, el pare de la Frederica Montseny, la ministra de Sanitat. I també han vingut...

—Qui?

—Dos germans Ascaso, en Domingo i l'Alejandro.

—Doncs ja hi som tots —diu en Charles—. Molta merda per a tothom i amunt el teló.

En Charles Gau s'estira a terra, es posa unes gotes als ulls d'un flascó que ha tret de l'armilla, parpelleja repetidament i respira fondo. Fa un gest al tècnic perquè aixequi el teló i el públic deixa de parlar de cop quan s'apaguen els llums.

La posada en escena és molt sòbria. Hi ha un fanal que il·lumina un tram de carrer, amb tres portals pintats en perspectiva al decorat. Quan s'aixeca el teló en Charles Gau té els ulls oberts i mira fixament el públic. Passen quinze interminables segons i l'actor no parpelleja ni es belluga un mil·límetre. La gent, amb els morts de debò que ha vist els darrers dies al carrer, primer s'emociona. Passen alguns segons més i algú ja comença a ofegar una rialla avergonyida. Surt un altre personatge, es mira en Charles, estès a terra, i li crida...

—Desgraciat.

L'home, d'esquena al públic, fa veure que pixa sobre el cadàver amb l'ajut d'una bota plena d'aigua que du amagada sota la jaqueta. En Charles Gau, vestit de senyor, aguanta la pixarada totalment immòbil, encara amb els ulls oberts. De primer, el públic aguanta la respiració, indignat. No

és manera, pensa tothom, de tractar un difunt, per molt mala persona que fos en vida.

La pixarada dura i dura. Passada la primera impressió, el públic comença a prendre-s'ho de broma i les primeres rialles ofegades es converteixen en una riallada general quan algú gosa fer el primer comentari, al quan segueixen d'altres. "Ves a pixar a l'era, pallús." "Quina n'ha fet el pipioli aquest perquè se li pixin a la cara?"

De sobte surt la Cecília de la Vega i el públic torna a callar.

—Però què fas? No ets capaç de tenir ni un mínim de respecte per una persona morta?

Tots els espectadors contenen la respiració i obren la boca, com si haguessin d'excusar-se amb el mort. El pixaner fa el gest de cordar-se els pantalons i marxa remugant.

—Mentre vivia, aquest sí que se'ns pixava a sobre dia sí dia també. Ara que ja no pot fer mal, tinc tot el dret de tornar-li un petricó del que m'ha donat des que el conec.

—Bé que li reies les gràcies quan era viu.

—Per compromís, t'ho puc ben assegurar. Però no pateixis. Encara li faré un homenatge pels vells temps. Em prendré quatre vinets a la salut de qui l'enterri, i a la teva, doneta. M'agradarà veure com t'ho fas per pagar vestits i arracades, ara que no tindràs manso que te'ls compri. Si vas justa de pistrincs, busca'm i potser ens arreglarem, tu i jo.

—Els diners que necessiti ja me'ls guanyaré treballant. I d'arracades, amb un parell ja faig, que només tinc dues orelles.

—Si t'hi repenses ja saps on trobar-me. Visc a les tavernes a temps complet, tant si fa sol com si surt la lluna, tant si plou com si el vent ens asseca la fava.

Quan l'home pixaner surt d'escena, la Cecília de la Vega es desfà el mocador que duia lligat al coll, tapa la cara del mort i comença a cantar una cançó trista. Just a temps. En Charles no podia aguantar eternament amb els ulls oberts.

A més, li ha costat molt evitar somriure quan ha vist, a la fila set, el ministre de Justícia rient sense parar mentre l'home pixava sobre seu. No es veu cada dia que en Joan Garcia Oliver rigui en públic.

L'obra funciona com un rellotge. Des de la primera escena han aconseguit posar-se el públic a la butxaca, que ara riu, ara s'emociona, ara plora.

Al final del segon acte deu actors canten a cor i a la platea els caps dels espectadors es mouen al compàs de la melodia. Si en sabessin la lletra possiblement arrencarien a cantar tots.

L'acte acaba enmig d'un aplaudiment generós, emocionat. La gent es posa dreta o pica de peus. Entre bambolines, els actors es preparen per al darrer acte, que començarà amb l'escenari ple de soldats armats. Els que fan de tropa duen uniformes vermells i fusells d'attrezzo. El capità que els mana vesteix un uniforme blau i començarà l'acte cridant ordres pistola en mà. Abans que surtin a escena, en Charles Gau els adverteix.

—Sobretot feu els possibles per no semblar militars de debò i que es noti molt que les armes són de mentida.

—Bé hem de fer el paper, no?

—Això mateix, el paper i res més. Teatre. Recordeu sempre que sobre l'escenari fem ficció. Res que sembli massa realista. Quan els actors desarmats se us plantin al davant heu de fer cara de dubte, de por, si voleu. Que a ningú se li acudi pensar ni per un moment que és capaç de disparar contra els veïns del poble, encara que sigui de mentida.

—Però...

—Res de peròs. Hem aconseguit que el públic estigui dins de l'argument. Senten l'obra com si tot succeís en un carrer de debò. Això està bé, però els hem de recordar que es tracta d'una ficció. Pensem que avui a les butxaques dels espectadors hi ha més armes de debò que xinxes al matalàs

d'un pòtol. Que a ningú se li acudi fer cap gest estrany amb les armes simulades, que encara prendríem mal.

—L'obra té moments còmics. La gent riu.

—La gent riu a estones, s'emociona quan toca i s'excita en els moments èpics. Tot això ja està bé, però dalt de l'escenari estem actuant, d'acord? Que ningú s'ho prengui massa a la valenta. Vinga, amunt el teló, feu-ho amb l'ànima i sobretot mireu de passar-vos-ho bé, que això s'encomana.

Èxit, èxit, èxit. El tercer i últim acte acaba amb la Cecília de la Vega cantant una ària i el públic, dempeus, coreja la tornada des de la primera repetició. Amb la darrera estrofa, el teló cau lentament enmig d'aplaudiments. Pocs segons després torna a pujar i surten els actors de la companyia a saludar. Continuen els aplaudiments i els tècnics s'afegeixen a la salutació. Més aplaudiments i els primers bravos. Quan apareixen la Cecília de la Vega i en Charles Gau el teatre s'enfonsa d'entusiasme. Des de l'escenari en Charles Gau assenyala tots els treballadors del teatre i en diu els noms. La gent aplaudeix encara amb més força.

De sobte, la Cecília comença a cantar una altra vegada. Al principi només la senten els de les primeres fileres, però de seguida s'imposa el silenci i repeteix completa la darrera cançó de l'obra.

Al ritme de la melodia en Charles Gau es posa a ballar sol abraçat a una dona imaginària i el públic s'entusiasma encara més, rialles i llàgrimes alhora. En Joan Garcia Oliver aplaudeix com el que més. En Federico Urales fa un gest amb la mà traient-se un barret tan utòpic com l'anarquia. Èxit.

Enmig dels aplaudiments en Charles Gau aixeca les mans per demanar silenci.

—Si algú ha vingut per veure'm fer de protagonista li demano perdó. Ja veieu, avui em tocava representar el paper de mort i, de tant en tant, de fantasma que apareix quan no toca. Aquesta obra la representàvem fa uns dies

a Montpeller, en francès. Quan la Cecília i jo hem sabut que un grup de teatre la feia a Sant Andreu, perdó, a l'Harmonia de Palomar, hem demanat als actors que la representaven el gran favor que ens deixessin acompanyar-los per presentar-la davant vostre en català.

La Cecília agafa en Charles pel braç i es dirigeix al públic.

—Ja sabeu que en Charles i jo fa molts anys que treballem a França, però no oblidem que vam néixer a Reus i sempre duem el país al cor. En aquests moments difícils volem fer tot el que ens sigui possible per ajudar-vos. Us estimem molt.

Aplaudiments, ara fins i tot més abrandats. L'Urales crida "visca el teatre" i segueixen tots els visques possibles, incloses l'anarquia, la revolució, la república, el comunisme llibertari i la mare que ens va parir.

Camerinos. La Cecília de la Vega es treu el maquillatge. Se li nota que en algun moment se li ha escapat alguna llàgrima que li ha enterbolit la ratlla dels ulls, habitualment impecable. Truquen a la porta i convida que passin. Entra en Charles Gau, seguit d'en Federico Urales, en Domingo Ascaso i en Joan Garcia Oliver. L'Urales agafa les mans de l'actriu emocionat.

—Sublim. Fa un moment li he dit el mateix al teu marit. Una obra subtil, emocionant i alhora amb la comicitat necessària perquè la vida, dins i fora del teatre, continuï tenint sentit. Les meves felicitacions. El vostre art és entusiasme pur, el meravellós caos de la natura humana ordenat per la intel·ligència.

La Cecília somriu. És la primera vegada que parla directament amb en Joan Montseny, o en Federico Urales, com signa des dels temps de vida clandestina. De seguida li cau bé, aquest home amb aspecte de Max Estrella. En Domingo Ascaso també la felicita, però d'una manera més tímida. Es nota que ha assajat les paraules que havia de dir.

© del text: Xavier Vernetta Gallart, 2026
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2026
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: setembre de 2026
ISBN: 978-84-1303-737-0
DL: L 649-2026
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

imprès a **lleida**

Paper certificat pel Forest Stewardship Council®

MIXT
Paper | Donant suport a la silvicultura responsable
FSC® C208796

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.